

Ckliwie na szkliwie – osobista kolekcja wspomnień na ceramicznych talerzach

dr hab. Anna Kmita

Wydział projektowy, Wzornictwo, Akademia Sztuk Pięknych w Katowicach, ul. Raciborska 37, Katowice, Polska

Słowa kluczowe

ceramika okolicznościowa, talerze pamiątkowe, kalka sitodrukowa, grafika, tożsamość, porcelana

Keywords

commemorative ceramics, souvenir plates, decals, graphics, identity, porcelain

Streszczenie

Przedstawiony projekt opiera się na pomysłach zebrania dokumentacji istniejących elementów wzornictwa oraz próbie ożywienia odchodzącej tradycji wytwarzania talerzy okolicznościowych. Przywraca on tradycję wykonywania i zdobienia tych unikatowych obiektów, towarzyszących życiu ludzi na terenie Górnego Śląska. Usługa tworzenia talerzy okolicznościowych opiera się na opowiadanych przez użytkowników historiach, które – wspólnie z projektantem – przekładają na projekt graficzny. Powstaje charakterystyczna mapa wyobraźniowa, będąca osobistym zapisem przestrzeni, obrazów i słów zachowanych w pamięci uczestników. Cały proces polega na opracowaniu osobistej opowieści (wywiady lub warsztaty), zestawianiu graficznych dekorów dowolnie personalizowanej przez uczestników kalkomanii, malowaniu złotem i w efekcie – powstaniu indywidualnego talerza pamiątkowego.

Summary

Nostalgic Glaze. Personal collection of memories on ceramic plates

The idea is to document the existing design elements used in the fading tradition of making commemorative plates. The research and design work included the development of technology of decorating unique ceramic plates. The project became an inspiration and an impulse to cultivate memory and build a community based on the Silesian tradition. The service of creating commemorative plates is based on the stories that users tell and, together with a designer, translate into a graphic design. A characteristic imaginary map is created, which is a personal record of the space, images, words that are in the memories of the participants. The entire process consists of developing a personal story (interviews and workshops), designing graphic decors of decals, personalized freely by the participants, up to the final product of the project – a unique commemorative plate.

Motywacja

Projekt *Ckliwie na szkliwie* to osobista kolekcja wspomnień na ceramicznych talerzach. Pierwszym etapem pracy była dokumentacja istniejących elementów wzornictwa, wykorzystywanych w tradycji wykonywania talerzy okolicznościowych. Archiwizacja polegała na wykonaniu kwerend i dokumentacji fotograficznej w gromadzących obiekty ceramiczne muzeach, a także prowadzeniu rozmów z kolekcjonerami i pasjonatami śląskiej porcelany, których zasługi w ratowaniu dziedzictwa ceramicznych obiektów kultury materialnej regionu są nieocenione.

Talerze okolicznościowe to nie tylko unikatowa i luksusowa pamiątka, ale również składnik tożsamości kulturowej. Każda fabryka i muzeum porcelany mają bogatą kolekcję masowych oraz bardzo jednostkowych wzorów, przygotowywanych dla upamiętnienia świąt religijnych lub narodowych, dożynek, jubileuszów rodzinnych, ślubów lub wręczanych jako dar bliskiej sercu osobie. Talerz okolicznościowy zawsze składał się z charakterystycznego, często indywidualnie wykonywanego napisu, wzoru malowanego ręcznie na każdym egzemplarzu lub grafiki nanoszonej za pomocą kalkomanii (sitodruku).

Motywacją autorki była chęć przywrócenia tradycji wykonywania unikatowych talerzy, przetworzonej w nowy, kreatywny sposób i przetransponowanej na współczesny język wizualny oraz zaangażowanie w ten proces użytkowników.

Produkcja ceramiki podlega aktualnie działaniu kilku trendów, z których każdy w pośredni sposób jest związany z projektem *Ckliwie na szkliwie*. Talerze okolicznościowe nie są już wytwarzane masowo, niemniej jednak uznane fabryki wypuszczają

wciąż okazjonalne serie przedmiotów pamiątkowych, kultywując w ten sposób przywiązanie do rzemiosła. Manufaktury takie jak Royal Delft, Meissen i Porsgrund¹ prezentują swoje mistrzowskie osiągnięcia w tym zakresie w trakcie wydarzeń lub targów.

Możliwość stosowania jednostkowego druku cyfrowego zamiast kalki sitodrukowej daje szansę na tworzenie rozbudowanych obrazów i kompozycji graficznych, nanoszonych cyfrowo na talerze ceramiczne. Ich autorzy dzielą obraz na kadry, tworząc niejako kompozycje modułowe (Molly Hatch)² lub przenosząc swoje ilustracje na pojedyncze obiekty (ENDE i Aleksandra Waliszewska)³. Pojawiają się również artystyczne kompozycje talerzy ceramicznych, zestawiane bez ingerencji w charakter graficzny, a stanowiące kompilacje już istniejących obiektów (Studio Casa de Valentina)⁴.

Często spotykanym trendem jest wykorzystywanie wyprodukowanych niegdyś charakterystycznych dekorów i kalek w innowacyjny sposób, według innych reguł i w odmiennym charakterze (seria *Border*, Robert Dawson)⁵. Takie myślenie o zdobieniu obiektów ceramicznych charakteryzuje warsztaty Bogdana Kosaka (*Talerz dla sąsiada*)⁶, choć w tym przypadku główną ideą prac jest pomysł obdarowywania nowych członków lokalnej społeczności oraz tworzenie emocjonalnej wartości dodanej przy ponownym wykorzystaniu już wyprodukowanych przedmiotów.

W nurt zgodny z ideą upcyklingu wpisują się także Bouke de Vries (prace *Assembled Plate*)⁷, klejący pęknięte talerze widocznym, złotym szwem oraz pracownia Remake Ceramics⁸, kładąca szczególny nacisk na przetwarzanie surowców ceramicznych.

Warsztat

Projekt *Ckliwe na szklwie* rozpoczął się w pandemii Covid-19, co pociągnęło za sobą przeniesienie całego procesu usługi w tryb online, natomiast jego kontynuacja odbywa się już bardziej naturalnym dla pracy warsztatowej trybem stacjonarnym. Część projektowo-badawcza składała się z kilku etapów:

- opracowania usługi, w tym cyklu wywiadów z użytkownikami i sposobu notacji ich wspomnień tak, aby kluczowe aspekty mogły zostać przełożone na projekt graficzny;
- przygotowania całego procesu technologicznego i materiałów graficznych (talerze, kalki, zaplecze techniczne);
- zaprojektowania dekoracji i wytworzenia nowoczesnych talerzy okolicznościowych, które są jej efektem.

Fot. 1. Dokumentacja archiwów

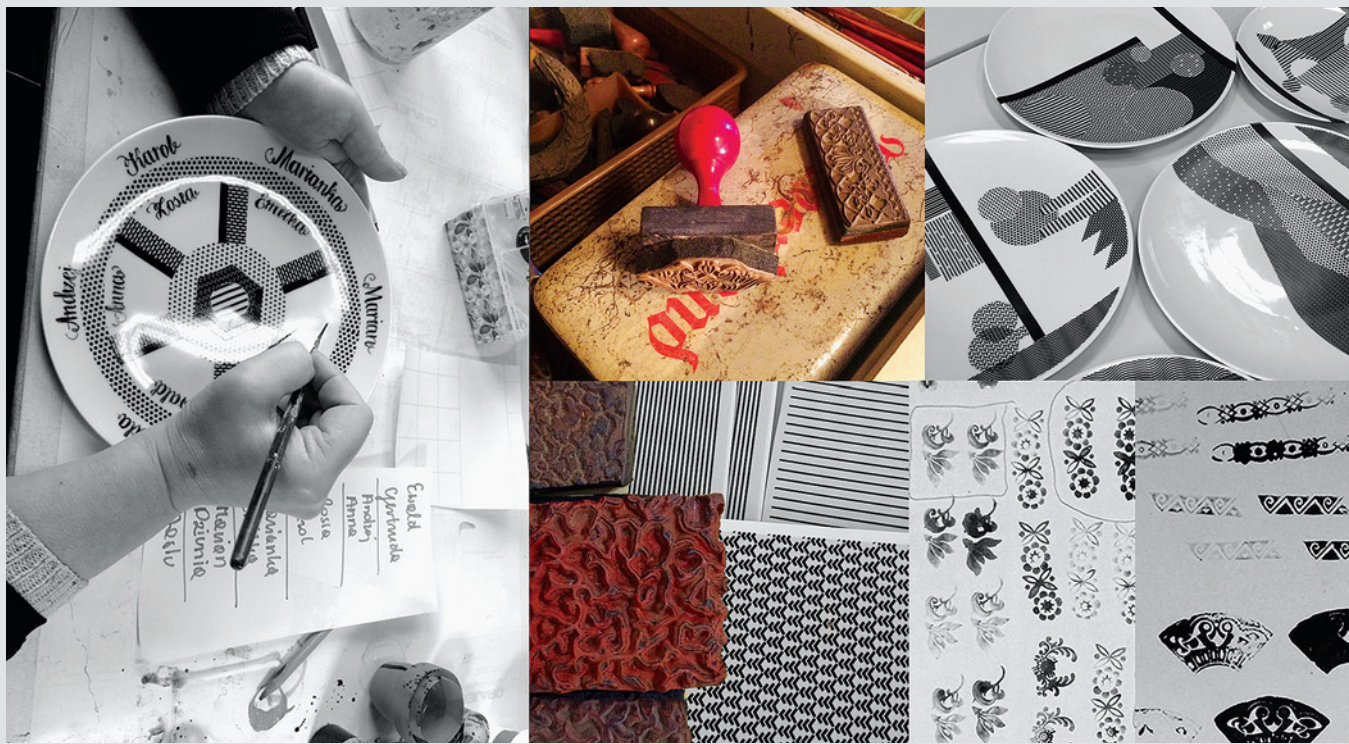

Fot. 2. Wywiady z użytkownikami

Praca badawcza oparta była na badaniach jakościowych np. wywiady indywidualne, opracowanie grafów semantycznych. Przeprowadzone rozmowy zostały zarchiwizowane w formie notatek. Opowieści, które przełożyły się na projekt, dotyczyły indywidualnych historii, zapamiętanych ludzi, oswojonej, przywołanej z pamięci przestrzeni, kolorów, faktury, wszystkich klimatycznych elementów budujących wspomnienia.

Talerz lub zestaw talerzy miał być materialną reprezentacją, trwałym zapisem nietrwałych wrażeń.

Użytkownicy opowiadali o swoim dzieciństwie, np. o ogrodzie, w którym się bawili, o tym, jak dziadek sadił dla babci piękne drzewka, o rodzinnych spotkaniach w kuchni, zabawach wokół bloku, drodze do szkoły i kościoła. Mówili o dzielnicy lub mieście, w którym się wychowali, ważnych punktach

Fot. 3. Warsztat graficzny

Fot. 4. Talerze ceramiczne *Kliwie na Szklivie*

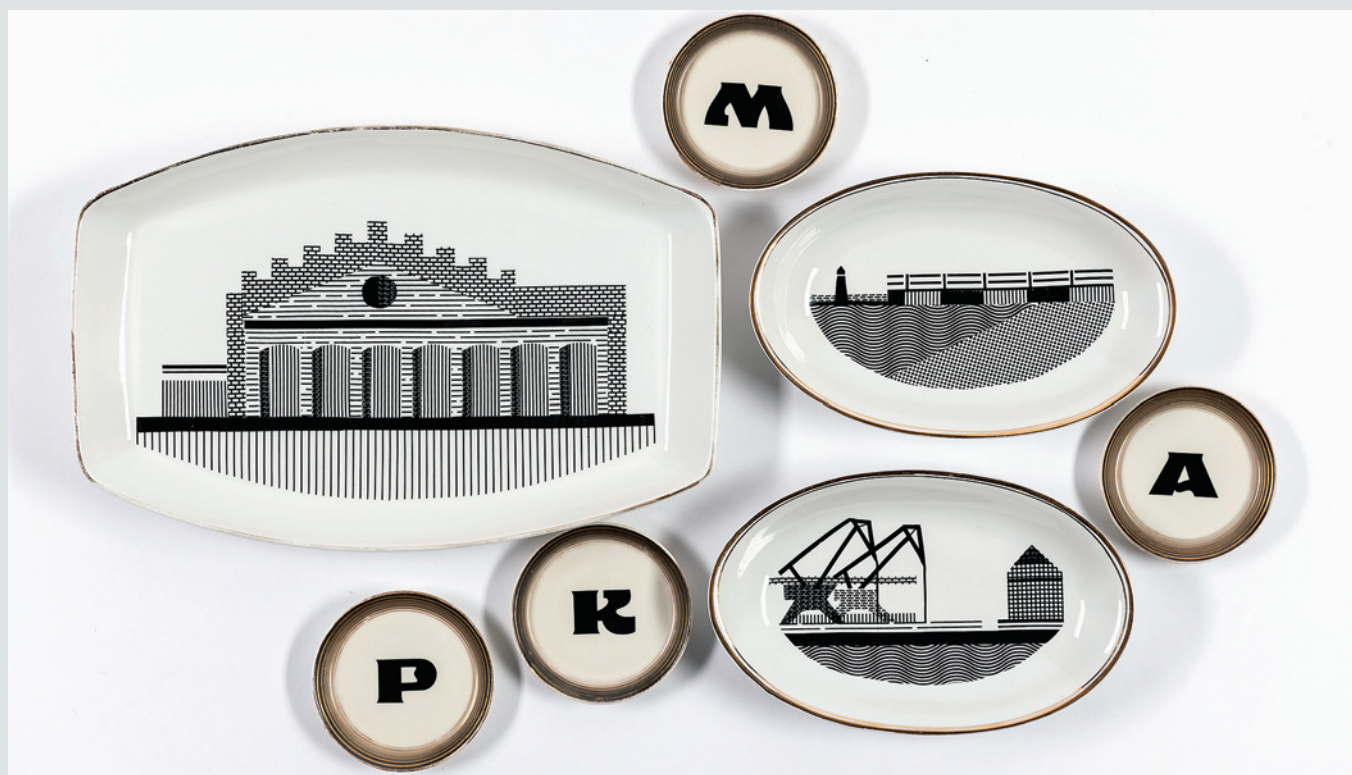
na mapie, placach, rzeźbach, o zieleni i miejscach spacerów... O tym, jak przed wojną nazywała się ulica, przy której stał rodzinny dom... O tym, gdzie się przeprowadzali i co z poprzednich miejsc zachowali w sercu... Wiele rozmówców stawiało znak równości między domem a rodziną, dziećmi, wnukami, wspólnotą; dla wielu ważne były korzenie rodu i chęć uwiecznienia momentu, w którym znajdują się obecnie.

Druga seria *Ckliwie na szklivie* to projekty talerzy obrazujących miejsca i wspomnienia samej autorki. Również dla każdego z tych utrwalonych widoków, zapamiętanych miejsc i wspomnień powstały krótkie notatki.

Jako że głównym zamysłem autorki jest ocalenie od zapomnienia już istniejących wytworów kultury materialnej, za materiał wyjściowy posłużyły wyprodukowane w ciągu ostatnich

Fot. 5. Talerze ceramiczne *Ckliwie na Szklivie*

Fot. 6. Talerze ceramiczne *Ckliwie na Szklivie*

dziesięcioleci talerze i patery, które powstawały w fabrykach Górnego i Dolnego Śląska. Bazą, na którą nakładano projekt graficzny, stały się obiekty skupowane na pchlich targach, przekazywane przez prywatne osoby, często naruszone zębem czasu, wyszczerbione, pęknięte czy wytarte. W zestawieniu z nowoczesną szatą graficzną otrzymały drugie życie.

Autorka przyjęła prostą zasadę: dzięki zastosowaniu kilku bazowych wzorów – patternów graficznych (kropek, linii, fal) o różnych grubościach i proporcjach, możliwe jest stworzenie dowolnego, syntetycznego graficznie obrazu, przedstawienia miejsc, budynków, fragmentów przestrzeni oraz map, które osoby uczestniczące w projekcie przytaczały w swoich historiach.

Patterny graficzne wydrukowano na naszkliwnych kalkach sitodrukowych i, na podstawie wybranych widoków, przycinano i komponowano z nich gotowe realizacje, wyklejano, a następnie utrwalano w procesie wypału.

Dodatkowymi elementami ozdobnymi stały się aplikacje nanoszone złotem. Były to dekory odbijane stemplami drewnianymi pochodzącymi ze zlikwidowanych wzorcowni ceramicznych zakładu Porcelany Śląskiej (dawnej fabryki Giesche) lub ręcznie malowana kaligrafia.

Połączenie starego (używane talerze) z nowym (współczesny projekt graficzny o dużym poziomie syntezy) dało interesujące efekty wizualne. Pozwoliło to „odczarować” postrzeganie talerzy pamiątkowych jako obiektów o przestarzałej, nieinteresującej formie estetycznej, by podnieść je ponownie do rangi wyszukanego, pożądanego przedmiotu kolekcjonerskiego lub codziennego użytku.

Efekty

Program badawczy i działania projektowe zrealizowano w ramach otrzymanego w 2020 roku stypendium Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, przyznawanego twórcom na przedsięwzięcia związane z upowszechnianiem kultury i działania projektowo-badawcze.

W ramach projektu przeprowadzono warsztaty z użytkownikami oraz zaprojektowano i wyprodukowano serię kilkudziesięciu talerzy ceramicznych.

Zanim powstałe prace trafiły do swoich nowych właścicieli-użytkowników, zostały zaprezentowane na wystawie w Pałacu Schoena Muzeum w Sosnowcu w lutym 2024 roku oraz na warsztatach i wystawie w ramach Łódź Design Festival w maju 2024 roku. Kilka talerzy przedstawiających ikoniczne budynki związane z historią miasta zakupiło do kolekcji stałej Muzeum Śląskie w Katowicach. Projekt otrzymał również nominację w konkursie Śląska Rzecz 2020, organizowanym przez Zamek Cieszyn, oraz był prezentowany na kilku konferencjach międzynarodowych. Powstaje właśnie publikacja książkowa, będąca podsumowaniem całego procesu. Partnerem głównym projektu była macierzysta uczelnia autorki oraz Porcelana Bogucice – jedna z najstarszych fabryk porcelany w Polsce.

Na stronie www.cikliwienaszklowie.pl można znaleźć dokumentację projektu ■

PRZYPISY

¹ <https://royaldelft.com/>
<https://www.meissen.com/de/>
<https://www.porsgrund.com/>

² <https://mymodernmet.com/molly-hatch-plate-paintings>

³ https://endeceramics.pl/ende_waliszewska/1/phot

⁴ <https://www.casadevalentina.com.br/blog/pratos-de-parede-2896/>

⁵ <https://enflade18thc.com/2015/03/25/display-blue-and-white-british-printed-ceramics/>

⁶ <https://ceramikakosak.pl/>

⁷ <https://boukedevries.com/2021-2/>

⁸ <https://remakeceramics.nl/>

WYKAZ LITERATURY

Becerra L. CMF Design. *The Fundamental Principles of Colour, Material and Finish Design*. Frame Publishers, Amsterdam 2016.

Gatys I.R., *Encyklopedia Śląskiej Porcelany*, Antyczek, Tarnowskie Góry 2010.

Gołębiowska E. (red.). 2021. *Silesian Icon*, Zamek Cieszyn, Cieszyn 2010.

Kmita A., *CMF in commemorative ceramics. Project of a color and texture palette on the example of personal collection of memories on ceramic plates*. International Colour Association, Washington 2021.

NETOGRAFIA

<http://ckliwienaszklowie.pl/>

<https://www.muzeum.org.pl/>

<https://muzeum.walbrzych.pl/>

<http://slaskaporcelana.pl>

<https://porcelanabogucice.pl/>

<https://ceramikakosak.pl/>

<https://boukedevries.com/2021-2/>

<https://mymodernmet.com/molly-hatch-plate-paintings>

<https://www.casadevalentina.com.br/blog/pratos-de-parede-2896/>

<https://enflade18thc.com/2015/03/25/display-blue-and-white-british-printed-ceramics/>

https://endeceramics.pl/ende_waliszewska/1/phot

<https://remakeceramics.nl/>

<https://royaldelft.com/>

<https://www.meissen.com/de/>

<https://www.porsgrund.com/>

Dr hab. Anna Kmita profesor ASP

Zdjęcie: P. M.

Absolwentka kierunku wzornictwo Akademii Sztuk Pięknych w Katowicach, pracuje na macierzystej uczelni, uczy projektowania kolorystyki, od 2003 roku współprowadzi pracownię podstaw projektowania. Zajmuje się projektowaniem komunikacji wizualnej, kolorystyki, pracuje w składzie zespołów naukowo-projektowych. Realizowała programy badawcze mające na celu zachowanie dziedzictwa i przywracanie

do świadomości społecznej zapomnianych elementów wzornictwa tworzących historię, kulturę i tożsamość Śląska. Programy zakończono publikacjami i wystąpieniami na konferencjach międzynarodowych oraz wdrożeniami z zakresu sztuki użytkowej (projekt filiżanki dla Senatu RP, projekt talerza okolicznościowego z okazji 100-lecia Muzeum Porcelany w Wałbrzychu, projekty graficzne talerzy i plakatów promujących twórczość Jana i Eryki Drost z Fundacją Fabryka Kulturalna i Porcelaną Bogucice).

Strona projektu: <http://ckliwienaszklowie.pl/>

Strona autorki: <https://asp.katowice.pl/uczelnia/nauczyciele-akademiccy/anna-kmita>

akmita@asp.katowice.pl, +48 791270678